

СТАТТІ

УДК 330.142:331.101.262

Баєва О.І.

Національний фармацевтичний університет, Харків, Україна

Васильченко О.О.

Таврійський державний агротехнологічний університет, Мелітополь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Метою роботи є доповнити теоретичні знання про зміст, оцінку, регулювання та відтворення людського капіталу.

Результати. У статті розглянуто сутність людського капіталу, визначено його роль в забезпеченні розвитку економіки, сформовано рейтинг країн світу за індексом людського розвитку.

Висновки. На сучасному етапі економічного розвитку, інвестування у відтворення людського капіталу, що є основною виробничою силою, має велике значення для підприємства і суспільства в цілому. Саме людський капітал є основою конкурентоспроможності і ефективності суспільного виробництва, економічного розвитку і науково-технічного прогресу.

Ключові слова: людський капітал, якість людського капіталу, відтворення, людські ресурси, індекс людського розвитку, економічне зростання, інвестиції.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні основною виробничою силою сучасної економіки є людський капітал, тому проблема відтворення людського капіталу набуває всі більшої актуальності у світі. В роботах відомих фахівців досліджується багато проблем, що стосуються людського капіталу. В той же час, недостатньо розкривається процес регулювання та відтворення людського капіталу, що й визначило мету та завдання запропонованої роботи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Методологічну основу теорії людського капіталу розглядали У. Петті, А. Сміт, А. Маршалл, Д. Рікардо, Л. Вальрас, Ф. Ліст та інші. Формування сучасної теорії людського капіталу розглянуто такими відомими науковцями як Т. Шульц, Г. Беккер, М. Блауг, Е. Денісон, М. Критський, С. Дятлов та інші. Український аналіз концепції людського капіталу розроблявся у роботах С. Кузнеця, А. Чухно, Я. Вітвицького, О. Грішнкової та інших. Проаналізовані наукові публікації показують, що проблема відтворення людського капіталу є актуальною і потребує подальших наукових досліджень.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Як показав проведений аналіз, у працях відомих закордонних та вітчизняних авторів досліджується становлення теорії людського капіталу. Але, в той же час недостатньо досліджено сутність та наслідки відтворення людського капіталу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою роботи є доповнити теоретичні знання про зміст, оцінку, регулювання та наслідки відтворення людського капіталу

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Єдиного визначення категорії «людський капітал» не існує. Усі автори виділяють свої ключові моменти в теорії «людський капітал». Представники класичної політичної економії У. Петті в своїй роботі [1] оцінює грошову вартість виробничих здібностей людини. Його послідовник А. Сміт розробив теорію трудової вартості і порівнював людину, яка має професію, з дорогою машиною [2].

В своїх працях Т. Шульц [3, 4] стверджував, що людський капітал є джерелом майбутніх заробітків. На його думку здатності людини будуть розвиватися якщо інвестувати в освіту, навчання на підприємстві та охорону здоров'я. Вирішальним чинником розвитку людського капіталу він вважав інвестиції саме в освіту.

Г. Беккер аналізував інвестиції у людський капітал та їх вплив на розподіл доходів і заробітну плату [5]. На його думку інвестиціями у людський капітал є: витрати на освіту, підготовку на виробництві, охорону здоров'я, пошук інформації.

С. Фішер до людського капіталу включав природжені здібності, освіту, талант, кваліфікацію [6].

С. Кузнець приділяв увагу високому рівню та якості накопиченого людського капіталу.

На сучасному етапі економічне зростання пов'язане з інноваціями у процес відтворення, в тому числі людського капіталу. Людський капітал оказує вплив на розвиток будь-якого підприємства та суспільства в цілому. Всі зацікавлені у висококваліфікованих працівниках, інтелектуалізації праці, формуванні, накопиченні і збагаченні людського капіталу. Для цього суб'єкти господарювання інвестують кошти у відтворення людського капіталу.

Формування людського капіталу починається з народження людини і продовжується протягом усього життя. Виробництво людського капіталу, його розподіл, обмін на доходи і споживання дають нову інформацію про рух людського капіталу.

Основними принципами дослідження особливостей руху людського капіталу є [7]:

1. Людський капітал формується конкретною людиною і невіддільний від людської особистості.

2. Здоров'я, знання, здібності, досвід, накопичуються і виступають як певний запас або потенціал, що вимагає збереження та відтворення.

3. У русі людського капіталу виділяються два періоди - процес формування або інвестиційний період і процес відтворення в період продуктивного використання людського капіталу або період активної трудової діяльності.

4. Відтворення людського капіталу може бути простим і розширеним з накопиченням потенціалу продуктивних здібностей.

5. Циклічність руху людського капіталу включає життєві цикли відтворення здоров'я, знань, навичок, професій і спеціальностей, наукових відкриттів та інновацій.

6. Висока інвестиційна ємність формування та накопичення людського капіталу з урахуванням тривалості інвестиційного циклу у 16-25 років, високої вартості соціальних послуг освіти, охорони здоров'я, інформаційного забезпечення.

7. Ефективність або віддача інвестицій у людський капітал залежить як від галузі і підприємства, в якій він використовується, так і від особистих мотивацій і відповідальності людини. Суб'єктивні та об'єктивні фактори визначають терміни використання, економічний і соціальний ефекти обороту людського капіталу.

8. Врахування особливості формування, накопичення і відтворення індивідуального і сукупного (національного) людського капіталу, конкретних умов їх використання.

Формування індивідуального людського капіталу здійснюється у сфері освіти та виховання. Відтворення і нагромадження людського капіталу забезпечується в період активної трудової діяльності. Формування і відтворення конкретних видів індивідуального людського капіталу здійснюється через певні форми життєдіяльності людини за допомогою галузей і підприємств соціальних та інформаційних послуг.

Підвищення якості людського капіталу призводить до підвищення продуктивності праці робітників, що в свою чергу підвищує рівень заробітної плати і життєвий рівень робітників та збільшує тривалість вільного часу робітника. Раціональна організація трудового процесу сприяє виробництву більшого обсягу продукції протягом більш короткого часу, що дозволяє скоротити робочий день і підвищити оплату без шкоди для прибутковості.

Якість сформованого індивідуального людського капіталу підтверджується різними формами суспільної і державної оцінки. Капітал здоров'я можна оцінити за медичним обстеженням, за експертними оцінками тривалості майбутнього життя. Культурно-моральний капітал оцінюється за атестатом зрілості і шкільними характеристиками. Інтелектуальний рівень особистості психологи оцінюють за різними методиками. Моральність поведінки оцінюють колеги по роботі, особи, які підтримують контакти і знають людину особисто. Трудовий капітал підтверджується атестатами, свідоцтвами, дипломами про професійну освіту.

Накопичуючи знання людина людство теж прогресує. Знання є основою ефективної економіки. Для аналізу процесу становлення економіки, що заснована на знаннях, Р. Нолан розробив теорію стадії розвитку економіки. Для першого етапу – індустріальна економіка (1960 рр.), була характерна ера обробки даних. В цей період, під впливом індустріальних закономірностей, розвивалась сфера послуг. Швидке економічне зростання сприяло збільшенню споживання сировинних товарів і вплинуло на зростання цін на сировину. Це призвело до виникнення сировинної кризи у 70-х роках (нафтовий шок 1973 р.) і спонукало розвинуті країни застосовувати технології використання природних ресурсів. Для другої стадії - перехідна економіка (1975-80 рр.), характерна мікроера. Для цієї епохи основним ресурсом були інформація та знання. За мікроерою наступає ера мереж – економіка, заснована на знаннях (1995-2010 рр.). Для успішного розвитку суспільства необхідно керувати знаннями, використовувати знання як економічний ресурс. Інвестиції в знання підвищують якість людського капіталу.

При оцінці людського капіталу та процесів його відтворення необхідно враховувати інвестиції в людський капітал, від чого залежить і якість життя населення. Рейтинг індексу людського розвитку в різних країнах світу наведено в табл. 1.

З таблиці видно, що в рейтингу країн світу за індексом людського розвитку лідируючі позиції у світі займають: перше - Норвегія (0.948), друге - Австралія (0.948) та третє - Німеччина (0.926). Україна на 53 місці за індексом людського розвитку (0.926), на 64 місці за рівнем життя та на 72 за якістю життя. Результати свідчать про те, що Україна демонструє низький рівень показників. Для покращення ситуації слід збільшити інвестиції у відтворення індивідуального людського капіталу до рівня групи країн із високим рівнем розвитку людського капіталу.

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за індексом людського розвитку у 2017 - 2018 р.

№	Країни	Індекс людського розвитку	Рівень життя, місце в рейтингу	Якість життя, місце в рейтингу
1	Норвегія	0.948	1	4
2	Австралія	0.933	7	5
3	Німеччина	0.926	14	10
4	Данія	0.923	6	2
5	Нідерланди	0.922	9	8
6	Швейцарія	0.917	2	6
7	Сінгапур	0.912	18	18
8	Нова Зеландія	0.910	5	9
9	Канада	0.902	3	1

10	Швеція	0.898	4	3
50	Росія	0.804	61	38
53	Україна	0.743	64	72

Джерело: складено автором на основі даних [8 – 11]

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, сьогодні, коли Україна обрала інноваційний шлях розвитку, головним фактором науково-технічного прогресу стає людський капітал. Вкладені кошти на забезпечення здоров'я, в освіту та підвищення кваліфікації персоналу в майбутньому забезпечать довготривалий життєвий цикл та збільшить дохід підприємства. Тому, на сучасному етапі економічного розвитку, інвестування у відтворення людського капіталу, що є основною виробничою силою, має велике значення для підприємства і суспільства в цілому. Саме людський капітал є основою конкурентоспроможності і ефективності суспільного виробництва, економічного розвитку і науково-технічного прогресу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Классика экономической мысли / В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо и др. – М. : ЭКСМО-пресс, 2000. – 894 с.
2. . Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. - М. : Эксмо, 2007. – 956 с.
3. Shultz T. Investment in Human Capital: The role of Education and of Research / T. Shultz. – New York, 1971. – 324 p.
4. Добрынин, А. Человеческий капитал в транзитивной экономике: Формирование, оценка, эффективность использования / А. Добрынин, С. Дятлов, Е. Цыренова. – СПб. : Наука, 1999. – 309 с.
5. Беккер, Г. Экономический анализ и человеческое поведение / Г. Беккер // THESIS : Теория и история экономических и социальных институтов и систем. – Москва : «Начала-Пресс», 1993, Зима. - Том 1. - Вып.1. – С. 24-40.
6. Фишер, С. Экономическая теория / С. Фишер., Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. - М. : Юнити, 2002. – 420 с.
7. Человеческий капитал: содержание и виды, оценка и стимулирование : монография / под ред. В. Т. Смирнова. – М. : Машиностроение - 1, 2005. – 513 с.
8. Рівень життя в Росії і країнах світу у 2017-2018 р. [Електронний ресурс] : - Режим доступу : http://finansiko.ru/uroven_zhizni_naseleniya_rossii_stran_mira/
9. Рівень життя в країнах світу [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.politforums.net/world/1530024643.html>
10. Индекс социального розвитку 2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2017.html>
11. Рівень країн світу по рівню життя 2018 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://basetop.ru/rejting-stran-mira-po-urovnyu-zhizni-2018>